

Divadlo radosti a pohody v postmodernom svete

alebo

Za hranicou činoherného divadla

Téma tohtoročnej teatrologickej konferencie je bližšie špecifikovaná ako historický vývin a súčasné podoby divadla, ktoré nechce programovo otvárať závažné spoločenské témy, ale ponúka divákovi príjemný zážitok a stretnutie s krásou, humorom a harmóniou. Pri výbere príspevku k danej téme nebolo mojou ambíciou ponoriť sa do historických tém. Začal som teda uvažovať o súčasnom divadle a hneď v úvode sa mi naskytli prvé otázky: Čo presne sa môže dnes skrývať za pojmom „divadlo radosti a pohody“ a aké môžu byť jeho rôzne podoby? Existuje vlastne v súčasnosti takýto typ divadla?

Najlepšou ilustráciou a riešením danej problematiky by bolo nájsť konkrétnu inscenáciu, ktorá by niesla v sebe už spomenuté črty. Musím sa však priznať, že akokoľvek som sa zahĺbil do mojej pamäti, tak som v súčasnom činohernom divadle nenašiel inscenáciu, ktorá by mi osobne takýto zážitok priniesla. Neberiem to však ako moju osobnú kritiku k súčasnému stavu činoherného divadla. Snažil som sa len dopátrať k inscenácii, ktorá by mi takýto krásny, humorný alebo harmonizujúci zážitok umožnila. Ak som aj takú našiel, krása či humor neboli tým hlavným stavebným pilierom predstavenia, stáli pre mňa akosi vždy bokom popri závažnej spoločenskej téme, ktorú daná inscenácia riešila a z ktorej vznikla finálna katarzia. Moje pochybnosti sa prehlbovali a opäť vyústili v jedinú, ale dôležitú otázku: Existujú v súčasnom divadle inscenácie, ktoré nemajú ambície otvárať závažné spoločenské, či akokoľvek iné dôležité témy (aj na pozadí humoru, krásy či satiry) a boli by výsostne len „pôžitkárske“?

Mojou odpoveďou je nakoniec prekvapivé a neurčité - áno aj nie. Pretože som dospel k záveru, že je to asi vecou subjektu, myslím tým diváka, a vecou toho ako na neho jedna či druhá inscenácia zapôsobí. A je to nakoniec paradoxne aj tým, že som jednu takú inscenáciu našiel a rozoberám ju v mojej príspevku.

Predtým by som sa však ešte chcel vrátiť k mojej predošlej neurčitej odpovedi – „áno aj nie“ a vysvetliť, čo tým presne myslím. Zaujíma ma také divadlo a verím v také divadlo, ktoré chce byť otvoreným plénom, kde sú divák spolu s tvorcami predstavenia v

neustálom pomyslenom názorovom dialógu o témach, ktoré daná inscenácia rieši. Naopak, častokrát počujeme už známe: „Ja si chcem ísť do divadla len oddýchnuť.“ Avšak pre mňa je tu divadlo (a nielen divadlo, ale aj iné formy umenia) na to, aby divákov určitým spôsobom mobilizovali. A nemyslím tým len istú spoločenskú angažovanosť, poukazovanie na hodnoty, či na pokrivené črty súčasnej spoločnosti. Divadlo má mať aj silu esteticky mobilizovať práve krásou, humorom, či harmóniou. V tomto prípade je to však otázka formy, estetiky režiséra či kolektívu tvorcov aké vyjadrovacie prvky k danej téme zvolia. Ako som už naznačil vyššie, záleží len na percepcii diváka, ako na neho daná forma zapôsobí. Či konečná syntéza témy a formy jej spracovania bude mať na diváka efekt katarzného očistenia v ktorom pomyselne zvíťazí nie len pravda nad klamstvom ale aj krása nad škaredosťou. Preto som sa aj ja rozhodol koncipovať tento môj príspevok osobne, lebo verím, že inscenácia, ktorú v mojom príspevku rozoberám, môže na každého zapôsobiť inak.

K výberu inscenácie s názvom *Sólo 2016*¹ pre tento príspevok ma paradoxne priviedla už mnou spomínaná a kritizovaná veta: „Ja si chcem ísť do divadla oddýchnuť.“ Bolo to po prvýkrát, čo som si po skončení predstavenia a klasickom prehodnocovaní toho, čo som pred pár chvíľami videl na javisku, sám v sebe povedal a skonštatoval: „Hm, tak už tomu rozumiem, že sa to vlastne dá. Človek si môže v divadle aj oddýchnuť.“ A tento zážitok ma teda nenechal chladným a chcel by som sa oň podeliť prostredníctvom mojej analýzy, skrze ktorú hľadám východiská v čom môže spočívať práve takýto zážitok. Akú hodnotu a formu môže nadobudnúť predstavenie, ktoré sa v istom zmysle stáva aj divadlom „radosti a pohody“ v postmodernom svete. Aj napriek tomu, že prvá veta z bulletinu k tomuto predstaveniu znie: „*Sólo 2016 je osobnou a zároveň univerzálnou výpoveďou tanečníka, ktorý skrze rad rozličných emocionálnych stavov hovorí o svete na druhej strane čiernej kocky; o intimite, smútku, dôvere, nádeji, kráse a terore.*“

Ako prezrádza už samotný popis v bulletine, ale tak isto aj názov môjho príspevku: „za hranicou činoherného divadla“, mnou analyzovaná inscenácia *Sólo 2016* je teda tanečným sólom slovenského choreografa a tanečného pedagóga Milana Tomášika, ktorého by som v tomto momente rád predstavil. Po sólach *Within* (2006) a *Off beat* (2011) uzatvára Tomášik inscenáciou *Sólo 2016* trilógiu sólistických predstavení, ktoré vytvoril v

¹ Reprízu predstavenia som mal možnosť vidieť v Štúdiu tanca dňa 27.4.2017. Analýza predstavenia sa tak isto opiera o súkromnú videonahrávku Milana Tomášika, ku ktorej som mal tak isto prístup.

poslednom desaťročí. Tanec študoval na konzervatóriu v Banskej Bystrici a neskôr na Vysokéj škole múzických umení v Bratislave. V roku 2004 ukončil štúdium na bruselskej akadémii P.A.R.T.S. Okrem iného spolupracoval napríklad s tanečnou skupinou En-Knap², a tak isto je členom známeho tanečného kolektívu Les SlovaKs pôsobiaceho v Bruseli, s ktorým od jeho založenia (2007) vytvoril tri celovečerné predstavenia *Opening Night*, *Framgents* a *Journey Home*³. V Slovinsku, kde pôsobí od roku 2004 vytvoril aj autorské predstavenia: *Baga-Basta* (2008), *3NITI* (2008), *Rozmiestnené telo* (2010) a v rámci tanečnej skupiny Milan Tomášik & Co. predstavenia *Lovecká sezóna* (2014) a *Silver Blue* (2015).

Prečo som nakoniec zakotvil v takýchto povedzme, že pre činoherného režiséra cudzích vodách? Odpoveď je jednoduchá a naznačil som ju už aj vyššie. Fyzické divadlo, alebo lepšie povedané súčasný tanec, je pre mňa zaujímavý práve vo svojej forme, ktorou tvorca dokáže uchopiť zvolenú tému. Abstrakcia pohybu na pozadí hudby, kostýmu a scénografie vytvárajú pospolu konkrétnu atmosféru. Atmosféru, ktorá dokáže emocionálne strhnúť a práve častokrát vytvorí vnútorný pocit krásna či radosti ale aj smútku. Mohli by sme to pomenovať, že divákovi napokon ostane zážitok. Avšak nemyslím tým zážitok v nejakej lacnej forme. Aby mohol divák silu atmosféry prijať a aby na neho zapôsobila, všetko musí byť do dôsledku vybudované. Pomyselne treba rozdať karty, s ktorými sa neskôr bude hrať. Tomášikovi sa to v jeho *Sóle 2016*, darí od prvého momentu. Vidíme dôraz na čas, na svet vnútorný (intímny) a na svet vonkajší (ten, ktorý nás ovplyvňuje) a ich spoločný konflikt v momente, kedy sa začnú preplietajú. Základné stavebné elementy celého predstavenia, ktoré sa neustále varujú a tým vytvárajú dokonalý rytmus predstavenia.

Prvý obraz začína svetelným šerom, v ktorom Tomášik na začiatku len stojí za sprievodu komornej hudby Vladimíra Godára. Svetelná projekcia premietaná na čierny baletizol vytvára efekt slnečného svetla presvitajúceho cez žalúzie okna do miestnosti.

² Tanečná skupina En-Knap (Lubľana, Slovinsko) v spolupráci s Nature Theatre of Oklahoma (New York, USA) bola napríklad súčasťou tohtoročného divadelného festivalu Divadelná Nitra. Predstavenie s názvom *Právo na šťastie* vytvorili v spolupráci so slovenským režisérom Pavlom Liškom, ktorý pôsobí v Spojených štátoch Amerických.

³ Inscenácia *Journey Home*, ktorú som mal tak isto možnosť vidieť, je podobne dobrým príkladom k danej téme. Návrat k tradíciám, v zmysle choreografie založenej na folklórnych prvkoch za sprievodu hudby huslistu Simona Thierrého, kontrast západných európskych tradícií s tými východnými, či spoločné univerzum Slovákov žijúcich a pôsobiacich v zahraničí, to sú všetko elementy, ktoré vytvárajú z tohto predstavenia nie len estetický pôžitok, ale dokonale formálne obsiahnu tému o ktorom chce predstavenie *Journey Home*, čiže *Cesta domov* vypovedať.

Obraz človeka v okruhu jeho samoty. Čas plynie, „slnčné“ svetlo na zemi postupuje, jas svetla sa pridáva a tento okruh začína byť narušený aj pomalými jemnými pohybmi tanečníka začínajúcimi od rúk. Slovom z bulletinu: „...*telo neustále prechádza priestorom a časom vnútri [within] a mimo [off-beat] siločiar, ktoré násilne vnikajú do nášho intímneho priestoru.*“ Intimita však ostáva v hudbe. Zhudobnená modlitba *Magnificat* dokonale vystihuje vnútorný svet a dostáva sa do súhry s telom tanečníka. Očisťujúci obraz, v ktorom akoby v skutku tanečnickova duša velebila, čo sa prejavuje v jeho pohyboch či gestách, končí chvíľkovým tranzom (trasúcim sa telom) - vyjadrenie konfliktu medzi svetom vnútorným (osobným) a tým vonkajším. Projektovaná izba so slnečnými lúčmi sa stráca v jase svetla. Podľa vyššie uvedeného kľúča otvára v ďalšom obraze pohybom Tomášik celý priestor. Na javisku vidíme jednoduchú scénografiu v čiernobielym ladení, pozostávajúcu zo štyroch malých guľ. Tri z toho (dve čierne a jedna biela) sú zavesené v priestore, tá posledná štvrtá (biela)⁴ ostáva na zemi na ľavom kraji javiska. Kyvadlá, ktoré sú jasným odkazom na čas a ktoré sa môžu pod rukou tanečníka kedykoľvek rozkývať. Kontrapunkt pomalých pohybov s tými rýchlejšími, silovými či trhanými, pôsobí ako vymanenie sa z osobného vnútorného sveta. Tento obraz je zakončený momentom, kedy Tomášik podíde k publiku a náhodne si volí diváka, s ktorým si podá ruku, či dokonca sa s ním objíma. Nazval by som to malým veľkým gestom ľudskosti, ktorý silno zarezonuje v protiklade k téme teroru. Nakoniec splynie v dave (posadí sa na schody v hľadisku) a divák má akoby čas vydýchnuť. Spolu s tvorcom sa chvíľu pozerá na prázdne javisko. V tomto momente akoby sa menila optika. Tvorca sa stáva len interpretom. Javisko sa doslova mení na tanečný parket s ružovkastým osvetlením a s vysvietenými kruhmi na zemi. Tomášik vstupuje na javisko v bielom tielku (doteraz bol v čiernom) s číslom 747 na chrbte. Jeden z davu? Alebo poradové číslo na konkurze, ktorý je pre súčasných tanečníkov neoddeliteľnou súčasťou profesijného života? Či len prítomných okamih, na ktorý odkazuje využite súčasnej populárnej hudby a o ktorom vypovedá aj bulletin: „*Pohyb tanečníka je niťou, ktorá spája a prepája minulé a budúce s momentom súčasnosti...*“. Gestom zakrytých uší mizne pred nami tento „umelý“ vonkajškový svet, biele tielko s číslom opäť nahrádza čierne (oblečené pod tým bielym) a my sa opäť navraciame do tvorcovho vnútra. Tomášik rozkýve všetky kyvadlá zavesené v

⁴ V prvom obraze prechádza táto guľa veľmi pomalým pohybom sprava doľava a opäť vytvára atmosféru pomalého plynutia času.

priestore. Obraz plynutia času vyplňa nielen tento jasný scénografický odkaz ale tak isto aj pohyb tanečníka, ktorý začína od pomalej chôdze cez pohyby v rotácii a vrcholí „akrobatickým číslom“, kedy Tomášik uchopený jednou rukou na lane, rotuje vo vzduchu okolo vlastnej osi. Dokonalé splynutie s časom, ktorý nás tak ovplyvňuje. Na horizonte je projektovaná žiarivá guľa slnka, ktoré sa opäť točí okolo vlastnej osi a postupne sa vzdáľuje. Naznačenie konca, ktorý však v tomto momente ešte neprichádza. Tomášik sa obracia k publiku a pár vetami sa pýta, či sa diváci bavia. Ohlasuje, že ešte nie je koniec. Napokon rozkáže: „Hudba.“ Začína skladba *Regina coeli* s barokovým nádychom. Na pozadí predošlého pomalého rozvíjajúceho sa obrazu času, je tento obraz svojou pompéznosťou a slobodným pohybom obrazom uvoľnenia akej si konečnej nádeje.

Každý jeden obraz je teda budovaný s dôrazom na hru s časom, vnútrom a vonkajškom. *Sólo 2016* je síce osobnou výpoveďou tanečníka, ale v dobre budovaných atmosférach (podľa jasných pravidiel) sa stáva všeobecnou výpoveďou o každom jednom z nás. Abstraktné obrazy sa stávajú čitateľné práve tým, ako emocionálne útočia na diváka. Osobné témy o intimite, smútku, dôvere, nádeji, kráse a terore sa môžu pre každého vynárať v inom momente, sú tam však prítomné, zahrnuté raz vo vnútri či vonku pomyslenej čiernej kocky, s ktorou Tomášik vedie neustáli zápas. Pokúša sa o konečnú harmóniu, ktorá príde a prežijeme ju spolu s ním. Harmóniu, ktorá je vlastne jedným zo základov divadla radosti, či už po stránke tematickej alebo formálnej.

Summary:

In a report called “Theatre of joy and comfort in the postmodern world” or “Beyond the limits of drama theatre” the author thought in the introduction exploring whether this type of theatre exists nowadays and what kind of forms it could have. Ultimately leads to the conclusion that the most important thing is how scenes are processed. Synthesis of the form and theme can eventually influence the audience with the joy, beauty and harmony. This is all later on proven by solo contemporary dance performance SOLO 2016 by Slovak dancer and choreographer Milan Tomasik. The author analyses why and how this performance has become for him the representative of the “Theatre of joy and comfort”.